

Mõtteid ajalookirjanduse preemia väljaandmisest

Küllo Arjakas

See kindne läinud aasta ajalookirjanduse konkurs koos preemia väljaandmisega toimus juba 22. korda. Sestap saab julgelt rääkida traditsioonist. Seda enam, et enamasti tõtlikus Eestis kuulutatakse nii mõnigi üritus ajakirjanduses traditsiooniks juba teise-kolmanda korra järel. Esmakordselt anti selline tunnustus üle Ajaloo Instituudi ruumes veebruaris 1996 ning 1995. aasta sisukaimaks ajalooaamatuks tunnustati „Seltsid ja ühiskonna muutumine: talupojaühiskonnast rahvusriigini“, toimetajateks Ea Jansen ja Jaanus Arukaevu.

1990. aastate algupool ei olnud ajaloolaste jaoks enam roosiline. 1980. aastate lõppu iseloomustanud täiesti plahvatuslik ühiskondlik huvi ajaloo „valgete laikude“ vastu hajus, teaduses aset leidvad reformid muutsid varasema üsna stabiilse elu muutlikuks, vaikselt kadusid mõned ajaloo uurimisega tegelenud asutused. Mõni elas üle ühele või teisele kunagisele artiklile-raamatule „näpuga näitamist“. Eesti NSV ajal ideoloogiliselt interpreteeritud ajalugu aga nõudis jätkuvalt ümbermõtestamist ning täiesti söötis uurimispõld oli endiselt avar.

Nii pidasid noorema generatsiooni ajaloolased vajalikuks asutada ajalookirjanduse aastapreemia, et selle väljaandmise kaudu tõmmata avalikku huvi ja tähelepanu uuemale ajalugu käsitlevale kirjavarale ning vaagida ajalooteaduse hetkeseisu. Nominentide esitamiseks peeti oluliseks ajalooaamatu kõrget teadustaset, et teos oleks kirjutatud eesti keeles ning ka väliselt pilkkukitva kujundusega. Ettevõtmise algatasid Jaanus Arukaevu, Enn Küng, Priit Pirsko ja Priit Raudkivi, toeks Eesti Ajalooarhiivi ja Ajaloo Instituudi varasem koostööleping, mida nüüd laiendati. Nii töötati välja vastav statuut ja samas kutsuti üles teisiigi mäluasutusi algatusega liituma. Praeguseks on juba hulk aastaid ettevõtmisega seotud kaheksa osapoolt, oma praeguste nimedega: Akadeemiline Ajalooselts, Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond, Pärnu Muuseum, Rahvusarhiiv, Tallinna Linnaarhiiv, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut ning Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut.

2016. aasta Eesti trükiteodangu statistika kinnitab, et meil ilmus uut kirjavara 3794 nimetust, sh. 3590 esmatrükki ja neist eesti keeles 3140. Mõistagi on siin põhiosa laste- ja täiskasvanute ilukirjandusel oma 1263 nimetusega, mitmesuguseid jätkuväljaandeid avaldati 410 (sh. toimetised, aastaraamatud), kooliõpikuid 133 jne. Aga kui palju ilmus ajalooaamatuid?

Lihtsatele küsimustele on tihti keerukas vastata. Isegi ligilähedast vastust ei ole, sest see nõuaks ajalookirjanduse selget defineerimist ning keegi peaks pidama täpset arvestust. Linnaarhiivi raamatukogus koostatud nimekirja sai 65 raamatut. Samas polnud seal näiteks ühte konkursile esitatud raamatut, Inna Raua sulest ilmunud „Vändra kihelkonna rahvariided“ (Türi, 2016). Linnaarhiiv komplekteerib Eesti üldise ajaloo kõrval suures osas just Tallinna ja Harjumaaga seonduvat kirjandust, seepärast pole imestada, et Vändra rahvariiete käsitus ei jõudnud meil isegi üldnimestikku. Nii tulebki karta, et aasta jooksul trükivalgust näinud ajalookirjanduse täielikku pilti ei ole ühelgi osapoolel. Tuleb pidada võimalikuks, et näiteks mõne muuseumi poolt välja antud sisukas artiklite kogumik vm. teos võib koguni mitmel osapoolel jääda kahe silma vahele. See loomulikult vähendab võimalusi osutada nominendiks. Kui aga silmas pidada kõrge teadustaseme nõuet, siis ilmselt pole ükski esikohavääriline teos nominentide seast välja jäänud.

Läbi aastate on olnud üks probleeme nominendiks esitatud ajalookirjandusteoste žanriline kirevus ja mitmekesisus. Konkursi ekspertkomisjonil on alati raske võrrelda ja hinnata väga erinevas vormis kirjutatud käsitlusi. Nii tõstasid žürii liikmed järjekordselt ka linnaarhiivis 26. mail 2017 preemia ülevõtmise tseremoonial üldisema küsimuse – kas edaspidi tuleks selgelt eristada monograafiaid ja muud ajalookirjutuse vormid? Eristamine on võimalik, aga see eeldab kahe preemia väljaandmist ja seega

* Küllo Arjakas (1959), Tallinna Linnaarhiivi juhataja. Tolli tn. 6, 10133, Tallinn. kyllo.arjakas@tallinnlv.ee

Galerii ajalookirjanduse preemiale kandideerinud autoritest. Foto: E. Sestverk

Vaade saali. Esiplaanil (vasakult) žürii liikmed Aivar Pöldvee, Heiki Valk ja Tiit Rosenberg. Foto: E. Sestverk

preemiasumma kahekordistumist ning kõikide osapoolte nõustumist. Sellisel juhul tuleks veel otsustada, kui palju teoseid võib üks osapool esitada. Kas näiteks kuni kolm monograafiat ja kolm raamatut mujalt? Isegi võiks arutada, kas näiteks klassikaline ajalooõpik saaks kvalifitseeruda nominendiks või mitte, sama käib ka näitusekataloogide kohta. Mõnel aastal on neidki esitatud preemia kandidaadiks, aga vaevalt üks õpik või mõne näituse kataloog suurel määral edendab Eesti ajalooteadust.

Sel aastal oli konkursi ja preemia väljakuulutamise ürituse korraldamine Tallinna Linnaarhiivi vastutada. Nii oleks loogiline, kui mõned ülalnimetatud mõtted-arenguvõimalused saaks sel sügis-talvel osapooltega arutatud ja vajaduse korral statuuti täiendatud. Et järgmisel ekspertkomisjonil oleks silme ees juba mõnevõrra uuendatud reeglid.